

RUDOLF TUREK A SLOVANSKÉ MOHYLY V ČECHÁCH

MICHAL LUTOVSKÝ, Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Praha

Abstract:

Rudolf Turek and the Slavic barrows in Bohemia

Slavic barrows represent one of the most significant types of archaeological evidence for our understanding of earlier phases of the Czech Early Middle Ages. The beginnings of their scientific research can be linked with archaeological excavations conducted by Rudolf Turek, and their consecutive publication. His archaeological excavations of barrows from the region of Prachovské skály, at the sites of Pňovice and Nadslav, and also elsewhere in Bohemia changed the approach of archaeologists towards this type of archaeological evidence; and enabled on the basis of field situations the detecting of such an amount of information that has been unparalleled until those days. Eventhough some of Turek's theoretical considerations regarding the barrows have been later questioned, the precise archaeological documentation of his field work caused that his results are still fully accepted by modern scholars even after seventy years.

Pohled do minulosti vědních oborů dovoluje čas od času připomenout nezastupitelnou úlohu některých našich předchůdců. Díky své výjimečné akribii dokázali – a to v podmínkách neskonalé horšič, než v jakých pracuje současná věda – posunovat vědecké postupy, a tedy i míru poznatků k vyšším příčkám. Osobnost, kterou si připomínáme tímto sborníkem, k takovým jedincům patřila bezvýhradně. V téměř nepřeberném množství historických, archeologických a numismatických témat, jimiž se za svou více než půlstoletí trávající aktivní odbornou kariéru zabýval Rudolf Turek (1910–1991), zaujímá čelné místo problematika mohylového pohřbívání v raně středověkých Čechách.

Je známou skutečností, že míra využití archeologických pramenů závisí téměř výlučně na způsobu výzkumu a jeho dokumentaci, tedy v zásadě na množství informací získaných nezávisle na vlastních vyzvednutých artefaktech. Přibližně v období od konce třicátých do poloviny šedesátých let 20. století se díky výzkumům Rudolfa Turka dostala česká archeologie do čela bádání o jednom z výrazných fenoménů slovanské části raně středověké Evropy – o mohylových hrobech.

Slovanské mohyly, rozptýlené po jižních, východních a západních Čechách, představují jeden z nejvýznamnějších archeologických pramenů pro poznání starších fází našeho raného středověku – a již úvodem je nutno konstatovat, že počátky jeho skutečného využití přinesla právě až Turkova terénní činnost a její následně teoretické vyhodnocení. Byly to archeologické výzkumy především v Prachovských skalách a Nadslavi na Jičínsku, v Pňovicích u Rožmitálu pod Třemšínem, ale i na dalších místech Čech, které vlastně zcela změnily přístup archeologů k tomuto druhu archeologického pramene, a dovolily tak z terénní situace vyčíst do té doby nebyvalé množství informací.

Ve třicátých letech už sice pominula doba, kdy se výzkum mohyl omezil na vyhloubení středového vkopu, ale výrazně

chudé slovanské mohyly – alespoň ve srovnání s mohylami pravěkými – rozhodně většinu archeologů první poloviny 20. století neinspirovaly ke zdokonalování postupů terénního odkryvu. Mohyly s kremačními pozůstatky byly nadále obvykle označovány za prázdné, výdobytkem bývalo několik fragmentů keramiky, a pokud se vůbec pořizovala dokumentace, byla její vypovídací hodnota mizivá.

První mohyly zkoumal Rudolf Turek v letech 1935 a 1936, kdy jako pracovník Státního archeologického ústavu plnil jeden z bodů rodící se koncepce Jaroslava Böhma. Navázal tak na starší Böhmov výzkum a zaměřil se na hradiště a mohylová pohřebiště v areálu Prachovských skal. Nebyl v té době sice úplným elévem, něco už v rodném kraji na poli archeologie vykonal, s natolik složitou terénní situací, jakou přinášejí slovanské mohyly, se ale dosud jistě neseťkal. S nastalou situací se mohl určitě vypořádat tehdy běžným způsobem. To se však nestalo, a později publikované plány mohyl dokládají na tehdejší dobu zcela výjimečný přístup, který následně aplikoval i při výzkumu mohyl na Chlumu u Mladé Boleslavi – tedy na katastru Bojetic a Vinařic – a v Nadslavi na Jičínsku. Ve většině případů šlo přitom o žárové mohyly, po stránce hmotných nálezů v pojetí soudobé archeologie v podstatě „prázdné“.

Turkova dokumentace sklady hrobových násypů byla na svou dobu vynikající a předčila v tomto ohledu většinu v té době prováděných terénních výzkumů obecně, rozhodně pak všechny výzkumy mohyl, které u nás proběhly zhruba od dvacátých do padesátých let 20. století. Ať již to byly například výzkumy Jaroslava Böhma v Prachovských skalách (1925), Bedřicha Svobody a Jiřího Neustupného v Konětopech (1933 a 1937), Antonína Knora ve Dvakačovicích (1943–1944) nebo Jaroslava Kudrnáče v Bezezmíně (1951), všechny odpovídaly dobovým „zvyklostem“, všechny byly dokumentovány způsobem víceméně běžným. Do značné míry ovšem pomíjely podrobnou dokumentaci

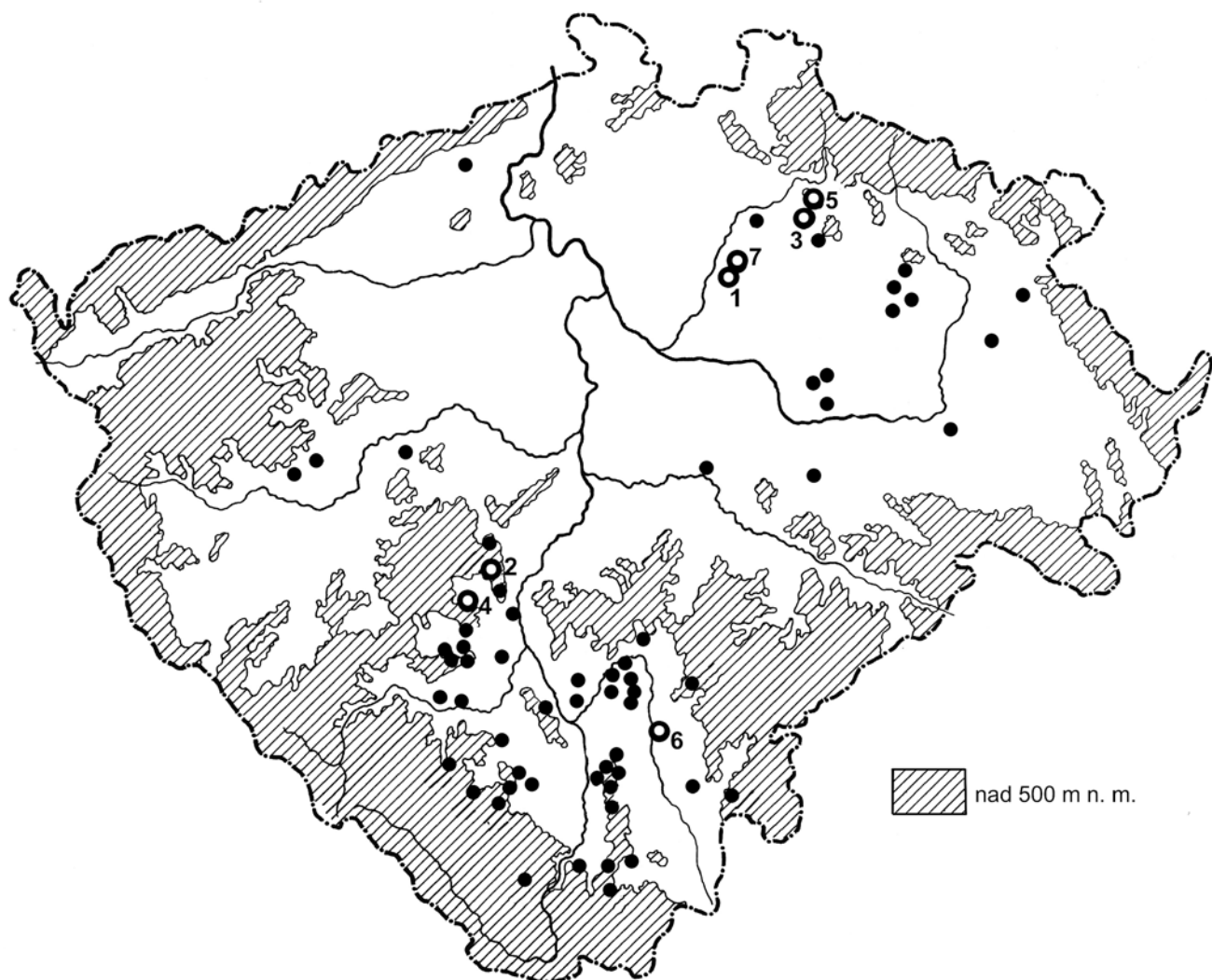
vnitřní skladby násypů s ohledem na stopy rituálu – tedy to, co je na raně středověkých mohylách patrně nejpodstatnější a co preferuje i současný archeologický výzkum (k technice výzkumu raně středověkých mohyl nejpodrobněji *Zoll-Adamikowa 1976*).

Díky Rudolfu Turkovi se tak zásadně změnila vypovídací hodnota raně středověkých mohyl. Až jeho výzkumy dovolily uvažovat i o jiné stránce mohylového pohřbívání, než jsou hmotné nálezy. Na rozdíl nejen od předchůdců, ale i od svých současníků pochopil, že smyslem výzkumu mohyly není jen prosté získání artefaktů, případně schematického profilu či půdorysu, že mnohem důležitější než artefakty samy je jejich konkrétní umístění a vzájemné vztahy. Dnes považujeme za samozřejmé, že se v dokumentaci snažíme zachovat alespoň zčásti původní podobu památky; přenesme se ale na sklonek třicátých let, kdy řada velikánů

naší archeologie žádnou dokumentaci často ani nezhotovovala.

Do poloviny padesátých let, kdy se Rudolf Turek začal po terénní stránce plně věnovat jiné problematice, tedy hradšti v Libici nad Cidlinou, prozkoumal celkem 37 mohyl, což je vzhledem k nadstandardnímu způsobu výzkumu číslo více než úctyhodné. Všechny klíčové výzkumy proběhly v letech 1935, 1936, 1939 a 1941, v menší míře pak ještě v letech 1951 a 1955 (obr. 1).

Největší počet mohyl, celkem 17, se mu podařilo prozkoumat v Prachovských skalách, kam se po prvních výkopech v letech 1935 a 1936 vrátil ještě za války v roce 1941 (obr. 2), to už jako pracovník Národního muzea. Výzkumy se týkaly všech mohylových pohřebišť v rámci areálu skal, hlavní důraz byl pochopitelně kladen na zčásti již prozkoumané birituální pohřebišť na Holém vrchu, které díky

Obr. 1. Raně středověké mohyly v Čechách. Zvýrazněny lokality zkoumané Rudolfem Turkem v letech 1935–1954: 1: Bojetice, okr. Mladá Boleslav; 2: Hořejany, okr. Příbram; 3: Nadslav, okr. Jičín; 4: Pňovice, okr. Příbram; 5: Prachovské skály, okr. Jičín; 6: Veselí nad Lužnicí, okr. Tábor; 7: Vinařice, okr. Mladá Boleslav. Autor: M. Lutovský

zachycenému vývoji představuje jedno z nejvýznamnějších pohřebišť raně středověkých Čech (Turek 1946a).

V polovině třicátých let také proběhl výzkum na Chlumu u Mladé Boleslavi. Sedm násypů zde Rudolf Turek prozkoumal na katastru Vinařic, tedy na plošně největším, ovšem dodnes obtížně uchopitelném mohylníku na vrcholových

Rámce ze zuhelnatělého dřeva, dnes obvykle interpretované jako tzv. *domy mrtvých* (Lutovský 2006), patří k nejdůležitějším vnitřním strukturám zjišťovaným při archeologických výzkumech slovanských mohyl. Poprvé sice byly v Čechách zjištěny a zdokumentovány již Josefem Antonínem Jírou v Hlohovičkách u Rokycan v roce

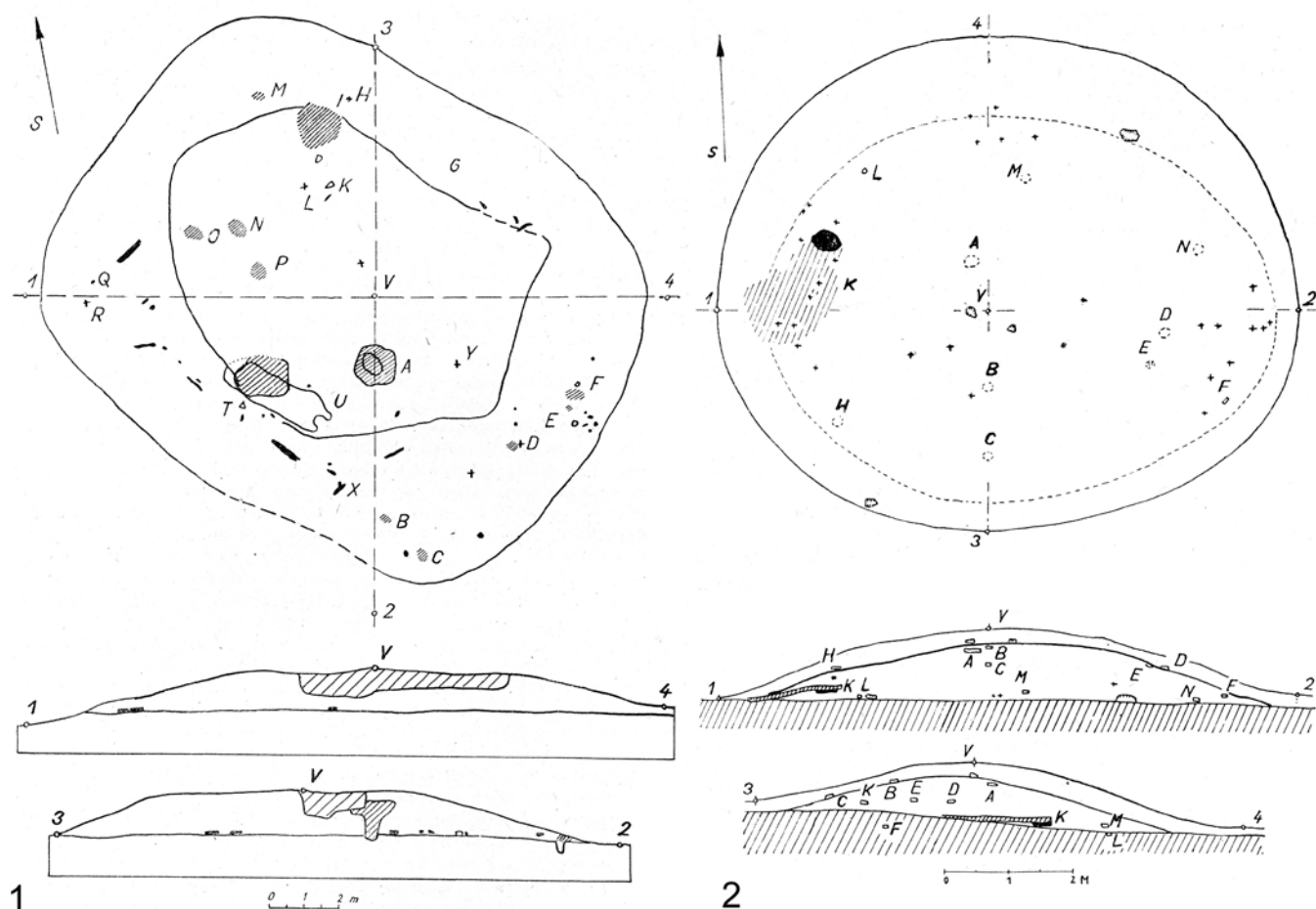
Obr. 2. Prachovské skály, okr. Jičín. Mohyla XV na Holém vrchu, zkoumaná R. Turkem v roce 1941. Foto: Rudolf Turek, archiv autora

partiích Chlumu (Turek 1956, 126–136), a jednu mohylu pak na katastru nedalekých Bojetic (Turek 1956, 106–108). Stejně jako v případě některých mohyl v Prachovských skalách podařilo se i na Chlumu zdokumentovat tzv. spodní násyp, tedy jakousi primární mohylu s koncentrací nálezů při povrchu (obr. 3:2). Dlužno ovšem podotknout, že od čtyřicátých let se v severovýchodních Čechách žádný další terénní výzkum raně středověkých mohyl nekonal (srv. Hejhal 2005), a nelze tudíž posoudit, nakolik jde o typický jev v širším měřítku. Z nověji zkoumaných jihočeských mohyl tento prvek doposud neznáme.

Pozoruhodné výsledky přinesl i výzkum rozsáhlé mohyly v Nadslavi u Jičína, provedený Rudolfem Turkem v roce 1936 (Turek 1956, 115–119). V rozměrné mohyle, jen pozdějším omylem řazené občas do časně slovanského období (srv. Lutovský 2010), byla podobně jako v Prachovských skalách dokumentována dřevěná konstrukce. Snad právě díky poznatkům získaným v Prachovských skalách se jí v Nadslavi vůbec podařilo zachytit, neboť se zachovala pouze v náznacích při samotném okraji násypu (obr. 3:1).

1922, přes jistě odpovědný přístup šlo však pouze o schematické znázornění, které se navíc dočkalo zveřejnění až po sedmdesáti letech (Lutovský – Tomková 1994, 99, obr. 7). Dokumentace dřevěných konstrukcí v Prachovských skalách (obr. 4:1) a Nadslavi (obr. 3:1) je již naopak plně srovnatelná s výzkumy druhé poloviny 20. století; v Turkově době v podstatě neznámý jev „rehabilitovaly“ až po dalších dvaceti letech výzkumy krakovské badatelky Heleny Zoll-Adamikowé v Malopolsku (poprvé Zoll-Adamikowa 1968; souhrnně táž 1979a).

Již jako pracovník Národního muzea obrátil Rudolf Turek svou pozornost k mohylám jihočeským; v roce 1939 tak ve spolupráci s rožmitálským muzeem prozkoumal zbylých šest mohyl původně snad rozsáhlejšího pohřebiště na Chocholíku u Pňovic. I zde byly v žárových mohylách zachyceny dřevěné konstrukce (obr. 4:2), i zde můžeme vysoko hodnotit kvalitu dokumentace i pohotové publikování v prvním poválečném čísle Památek archeologických (Turek 1946b; v mírně upravené podobě *týž* 1948). To, že pozdější spor Rudolfa Turka s Helmutem Preidelem (Preidel

Obr. 3. Půdorysy a profily mohyl zkoumaných Rudolfem Turkem v Nadslavi (1) a Bojeticích (2) s podrobně zaznamenanými polohami spálených kostí a zlomků keramiky. Podle Turek 1956, obr. 4 a 10

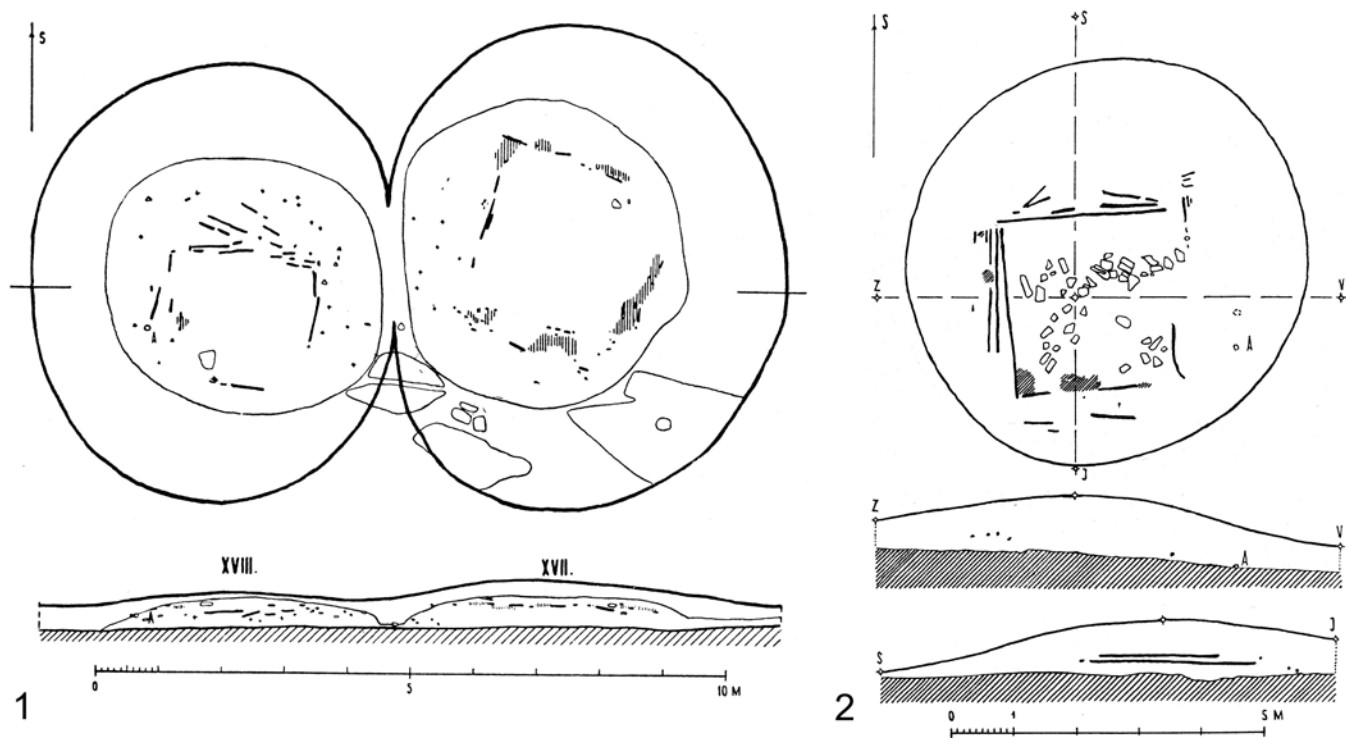
1964, 27–28; k tomu Turek 1965, 68) o posloupnost pohřbívání v obou velkých pňovických mohylách můžeme dnes rozsoudit spíše v Preidelův prospěch, je dáno kvalitní dokumentací schopnou porovnání s nově získanými poznatky z jiných lokalit (především z blízkého Kožlí u Orlicka: Lutovský 1998). Pokud by bylo pňovické pohřebiště prozkoumáno a dokumentováno tehdy obvyklým způsobem, diskuse by byla bezpředmětná.

Slovanských mohyl v jižních Čechách se týkaly ještě další dva Turkovy výzkumy z padesátých let. V roce 1951 prozkoumal čtyři násypy ve Veselí nad Lužnicí (Turek 1952; též 1958, 41–43). Poslední „mohylovou“ terénní akcí, prováděnou v souvislosti s výkopy na nedalekém hradišti Šance u Březnice, byl výzkum jedné ze dvou žárových mohyl v Hořejanech u Příbrami v roce 1955. Obě akce, byť s výsledky méně výraznými než tomu bylo u výzkumů předchozích, poskytly materiál k úvahám o postupně se rozšiřujícím mohylovém násypu.

Terénním výzkumem Turkův zájem o mohyly pochopitelně neskončil. Dnes, kdy publikační možnosti zdaleka předstihují archeologický zájem, činnost archeologa končí neznámkou (v lepším případě) nálezovou zprávou. Rudolf Turek, jak ostatně vyplývá z bibliografických citací ve výše uvedeném textu, všechny své výzkumy mohyl pohotově zveřejnil v odborném tisku, výzkumy v Prachovských skalách a Pňovi-

cích pouze s mezerou danou autorovým totálním nasazením v době okupace. Terénní aktivity se mu staly koneckonců i východiskem pro základní soupisové zpracování mohylového ritu v Čechách, které bylo samozřejmě dobově a trochu uměle rozdělené na publikaci východočeské a jihočeské části. Přes vzájemnou nevyrovnanost obou prací, závislou na charakteru vlastního výstupu – tedy na jedné straně studie v časopise (Turek 1956) a na druhé straně první svazek pramenné edice Národního muzea (Turek 1958) – zůstávají obě dodnes hojně využívaná a citovaná díla dokladem přesvědčivé práce na poli archeologické heuristiky. Tato část Turkovy publikační činnosti týkající se mohyl jasně ukázala význam pramenných publikací, dnes občas s poněkud pejorativním nádechem označovaných jako „materiálové“. Mohylám poté Rudolf Turek věnoval ještě několik významných studií, ať již šlo o západočeské mohyly (Turek 1962), otázku velkomoravského horizontu v českých mohylách (Turek 1963) nebo o shrnutí poznatků o mohylovém pohřbívání s řadou zajímavých postřehů (Turek 1965).

Následující vývoj poznání se Turkovým teoretickým úvahám kolem mohyl a jejich geografického rozšíření pochopitelně nevyhnul; některé byly postupem doby zpochybněny, jiné odmítnuty. Díky preciznímu způsobu dokumentace jsou však výsledky jeho terénních výzkumů v zásadě plně akceptovatelné dnešní vědou.

Obr. 4. Půdorysy a profily mohyl zkoumaných Rudolfem Turkem v Prachovských skalách (1: mohyly XVIII a XVII) a Pňovicích (2: mohyla IV) s podrobným zachycením dřevěných konstrukcí. Podle Turek 1946b, obr. 69; týž 1948, obr. 10

Vrátíme-li se k vlastnímu terénnímu výzkumu mohyl, je nutno říci, že další kvalitativní krok na tomto poli byl učiněn až v šedesátých letech, a to v polské archeologii, především zásluhou Heleny Zoll-Adamikové (Zoll-Adamikowa 1976; táž 1979b). České bádání naopak stagnovalo, po metodické stránce krokem zpět byl výzkum ze sedmdesátých let v Ledenicích na Českobudějovicku (Poláček 1981). Avšak postupně se i u nás podařilo do konce devadesátých let kvalitně prozkoumat zhruba 20 mohyl. Cílem tohoto příspěvku ovšem není vypočítávat, kam jsme dnes, po 75 letech, které uplynuly od prvních Turkových výkopů v Prachovských skalách, v bádání o slovanských mohylách dospěli (nejnovější stručné shrnutí viz Beranová – Lutovský 2009, 140–148; Lutovský 2011, 28–38). V mnoha ohledech jsme sice logicky dál, avšak nijak mílové kroky v poznání jsme dosud neučinili. Nových terénních výzkumů, které více či méně posunuly bádání kupředu, je dosud málo: Bezemín, Dražičky, Drunče, Kožlí u Orlika, Skočice, Vitějovice, v menší míře i Černětice a Vitín (základní literatura k uvedeným lokalitám viz Lutovský 2001; nověji byly publikovány pouze výsledky výzkumu ve Vitějovicích, srv. Beneš – Lutovský – Parkman 2007).

Ve svém posledním, víceméně bilancujícím článku věnovaném mohylám zdůraznil Rudolf Turek potřebu „prosadit lepší ochranu těchto významných památek a neustávat před snahami po dalším, hojnějším a metodicky pronikavějším výzkumu“ (Turek 1991, 47). Z pohledu následujících dvaceti let lze konstatovat, že mohyly sice rozhodně nejsou lépe legislativně chráněny, bezuzdně rozkopaných slovanských mohyl za účelem zbohatnutí ovšem výrazně nepřibývá. Paradoxně k tomu možná přispělo rozšíření detektorů kovů, jejichž užití na raně středověkých mohyl-

ních zůstává pochopitelně bez odezvy. Ani Rudolfem Turkem požadovaný „hojnější a metodicky pronikavější výzkum mohyl“ se u nás ve větší míře nekoná. Ale možná je to dobře – v posledním desetiletí sice česká archeologie postoupila mílovými kroky vpřed co do kvality terénní dokumentace (což samozřejmě není ani tak zásluhou archeologů a archeologie, jako spíše technologickým pokrokem), s obdobnou intenzitou však zároveň bohužel postoupila i degradace archeologické heuristiky, což ovlivňuje teoretickou přípravu výzkumu, jeho metodu, průběh i adekvátní zhodnocení. Může-li „nedestruktivní“ výzkum mohylníku prováděný českým univerzitním pracovištěm v prvním desetiletí třetího tisíciletí vyústit ve výkopovou „šachtu“ ničící jinak nenarušenou pravěkou mohylu (Křišťuf 2010), bylo by patrně zapotřebí chránit mohyly i před samotnými archeology.

Literatura

- BERANOVÁ – LUTOVSKÝ 2009:** Magdalena Beranová – Michal Lutovský, *Slované v Čechách. Archeologie 6.–12. století*. Praha 2009.
- BENEŠ – LUTOVSKÝ – PARKMAN 2007:** Jaromír Beneš – Michal Lutovský – Marek Parkman, *Výzkum raně středověké mohyly u Vitějovic na Prachaticku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách*, roč. 20 (České Budějovice 2007), s. 367–383.
- HEJHAL 2005:** Petr Hejhal, Stav poznání raně středověkých mohyl v severovýchodních Čechách. In: Milan Metlička (ed.), *Archeologie doby hradištní v Čechách*. Plzeň 2005, s. 88–92.

- KRIŠTUF 2010:** Petr Křišťuf, Výzkum mohylového pohřebiště „Hemery“ (k. ú. Hvožd'any, okr. Tábor) pomocí geofyzikálních metod. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*, roč. 23 (České Budějovice 2010), s. 91–110.
- LUTOVSKÝ 1998:** Michal Lutovský, Mohylové pohřebiště v Kozlí u Orlíka, okr. Písek. K poznání raně středověkých mohyl ve středním Povltaví. *Archeologie ve středních Čechách*, roč. 2 (Praha 1998), s. 277–327.
- LUTOVSKÝ 2001:** Michal Lutovský, *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001.
- LUTOVSKÝ 2006:** Michal Lutovský, Úprava prostoru pod raně středověkými mohylami (na příkladu Čech a Moravy). *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied*, roč. 39 (Nitra 2006), s. 69–76.
- LUTOVSKÝ 2010:** Michal Lutovský, O počátcích raně středověkých mohyl v Čechách. In: Ivana Fridrichová-Sýkorová (ed.), *Ecce Homo. In memoriam Jan Fridrich*. Praha 2010, s. 263–271.
- LUTOVSKÝ 2011:** Michal Lutovský, *Jižní Čechy v raném středověku. Slovanské osídlení mezi Práchní a Chýnovem*. České Budějovice 2011.
- LUTOVSKÝ – TOMKOVÁ 2004:** Michal Lutovský – Kateřina Tomková, K problematice nejmladších raně středověkých mohyl v Čechách – pohřebiště u Hlohoviček. In: *Památky archeologické – Supplementum 2, Mediaevalia archaeologica Bohemica 1993*. Praha 2004, s. 86–106.
- POLÁČEK 1981:** Josef Poláček, *Slovanské mohyly v prostoru Lednice-Borovany*. České Budějovice 1981.
- PREIDEL 1964:** Helmut Preidel, *Slawische Altertumskunde des östlichen Mitteleuropas im 9. und 10. Jahrhundert. Teil II. Gräfelting bei München* 1964.
- TUREK 1946a:** Rudolf Turek, Slovanské mohyly u Pňovic. *Památky archeologické*, roč. 42 (Praha 1946), s. 105–122.
- TUREK 1946b:** Rudolf Turek, *Prachovské skály na úsvitě dějin*. Praha 1946.
- TUREK 1948:** Rudolf Turek, *Posvátný háj na Chocholíku u Pňovic*. Praha 1948.
- TUREK 1952:** Rudolf Turek, Slovanské mohyly u Veselí nad Lužnicí. *Archeologické rozhledy*, roč. 4 (Praha 1952), s. 399–400, 409–413.
- TUREK 1956:** Rudolf Turek, Mohyly českých Charvatů. *Slavia antiqua*, roč. 5 (Poznaň 1956), s. 103–157.
- TUREK 1958:** Rudolf Turek, *Slawische Hügelgräber in Südböhmen* (edice Fontes archaeologici Pragenses 1). Pragae 1958.
- TUREK 1962:** Rudolf Turek, K západočeské větvi jihočeských slovanských mohyl. *Časopis Národního muzea – oddíl věd společenských*, roč. 131 (Praha 1962), s. 127–134.
- TUREK 1963:** Rudolf Turek, Velkomoravský horizont v českých mohylách. *Památky archeologické*, roč. 54 (Praha 1963), s. 224–233.
- TUREK 1965:** Rudolf Turek, Problémy slovanských mohyl v Čechách. *Slavia antiqua*, roč. 12 (Warszawa – Poznaň 1965), s. 57–81.
- TUREK 1991:** Rudolf Turek, K otázce pramenné hodnoty slovanských žárových mohyl. In: *Sborník Společnosti přátel starožitností* 2. Praha 1991, s. 43–50.
- ZOLL-ADAMIKOWA 1968:** Helena Zoll-Adamikowa, Czworokątne konstrukcje drewniane w kurhanach ciałopalnych z Kornatki, pow. Myślenice. *Acta archaeologica Carpathica*, roč. 10 (Kraków 1968), s. 141–155.
- ZOLL-ADAMIKOWA 1976:** Helena Zoll-Adamikowa, Uwagi o sposobach badania wczesnośredniowiecznych kurhanów ciałopalnych. *Archeologia Polski*, roč. 21 (Warszawa 1976), s. 281–318.
- ZOLL-ADAMIKOWA 1979a:** Helena Zoll-Adamikowa, Typy konstrukcji drewnianych w słowiańskich kurhanach ciałopalnych. *Acta archaeologica Carpathica*, roč. 17 (Kraków 1977), s. 73–119.
- ZOLL-ADAMIKOWA 1979b:** Helena Zoll-Adamikowa, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski. Cz. II. Analiza. Wnioski*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1970.

Summary

Michal Lutovský

Rudolf Turek and the Slavic barrows in Bohemia

This study briefly summarizes significance of the important Czech archaeologist and historian Rudolf Turek in the field of Early Mediaeval barrows. The barrows spread out all over southern, eastern and western Bohemia represent an important archaeological evidence for our understanding of earlier phases of the Early Middle Ages. And it is worth noting that the barrows had been scientifically researched for the first time by R. Turek who also subsequently published his theoretical observations. Unlike his predecessors and contemporaries as well, Rudolf Turek clearly understood that the meaning of archaeological excavations lies not only in artefacts obtaining but also in their precise location and mutual relations. His excavations, mainly in the Prachovské skály region (1935, 1936, 1941), at the sites of Nadslav (1936), and Pňovice (1939), and also elsewhere in Bohemia, changed the approach of archaeologists toward this type of archaeological evidence. Until the 1950's when Rudolf Turek switched his attention in the field work to other issue he had altogether excavated 37 barrows. He documented not only detailed localization of artefacts but also, for the first time in Bohemia, inner wooden rectangular constructions, the so-called *houses of the dead*. Turek utilized his long-term field work also as a basis for his two key inventory studies on the Early Mediaeval barrows in Bohemia (*Turek 1956; idem 1958*) that have been ever since plentifully used and quoted.

Translated by Petra Maříková Vlčková